

סקירה כללית

משנתנו מציגה 2 שיטות לסימני טומאה וטהרה לעופות.
ברייטא מובאות 2 שיטות נוספות וגם יותר פירוט בשיטת ר"א ברבי צדוק.

משנתנו

...כל עוף הדורס טמא

כל שיש לו אצבע יתירה, זפק, וקורקבנו נקלף – טהור
רבי אלעזר ברבי צדוק אומר כל עוף החולק את רגליו - טמא

ברייטא

שיטות:	ר"ג (ות"ק במשנתנו)	ר"א ברבי צדוק (מופיע במשנתנו בפחות פירוט)	רשב"א (אינו מופיע במשנתנו)	אחרים (אינו מופיע במשנתנו)
סימן טומאה	דורס ואוכל	בחוט מתוח חולק את רגליו 2 לכאן ו2 לכאן	קולט מן האויר ואוכל (לגמרי באויר)	שכן (ונדמה) עם טמאים
סימן טהרה	1. (אינו דורס ו) 2. יש לו אצבע יתירה 3. יש לו זפק 4. קרקבנו נקלף	3... לכאן ו1 לכאן		שכן (ונדמה) עם טהורים

סוגיא - דף סה. - נושא: "ובחגבים ... וכנפיו חופין את רובו" - איזה רוב

סקירה כללית

משנתנו

"ובחגבים ... וכנפיו חופין את רובו"

ביאור משנתנו

- רוב אורכו
- רוב היקפו

הלכה למעשה: שניהם

דין

מין חגב שעכשיו בקטנותו אין לו קרצולים ויש לו בגדלותו – כשר

טעם

"אשר לו (כתיב: לא) כרעים"

מורכב מאד!

יש את 4 (5) הסימנים במשנתנו.

הרי כתוב 4 מינים (ארבה, סלעם, חרגל, וחגב) שיש להם מאפיינים מסויימים נוספים (ובכולם אין ראשם ארוך).

- מנין שאין צריכים את אותם מאפיינים?

- מחלקת האם צריכים דוקא אין ראשם ארוך

2 גישות:

- תנא דבי רב: כלל ופרט ופרט ...
- תנא דבי רבי ישמעאל: כלל ופרט וכלל ...

משנתנו

ובחגבים, כל שיש לו 4 סימנים:

1. 4 רגלים
2. 4 כנפיים
3. קרצולים
4. כנפיו חופין את רובו

רבי יוסי אומר:

5. ושמו חגב

פסוק

אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ → כלל
את אלה מהם תאכלו

פרטים לבי רב: פרט / לבי רבי ישמעאל: כלל

- את הארבה – למינו
- ואת הסלעם – למינהו
- ואת החרגל – למינהו
- ואת החגב – למינהו

תנא דבי רבי ישמעאל		ברייתא הראשונה (תנא דבי רב)		שיטות:			
<p>כלל ופרט וכלל (מוסיף מה שדומה לפרט):</p> <ul style="list-style-type: none"> כלל: "אך את זה תאכלו...אשר לו כרעיים" 4 פרטים: ארבה, סלעם, חרגול, חגב 4² כללים: למינו, למינהו, למינהו, למינהו 		<p>כלל ופרט (אין בו אלא הפרט)</p> <ul style="list-style-type: none"> כלל: "אך את זה תאכלו...אשר לו כרעיים" 4 פרטים: ארבה, סלעם, חרגול, חגב 4¹ פרטים: למינו, למינהו, למינהו, למינהו <p>"למינו"/"למינהו" הם פרטים שבאים לרבות עוד מין הדומה לקודמו</p>		<p>פסוק _____ מאפיינים _____</p> <p>גבחת זנב דומה במראה ראשו ארוך</p>			
גובאי	גובאי			✓			ארבה
ציפורת כרמים דומה לגובאי (הפרט) שאין גבחת (ויש לו 4 סימנים)	ציפורת כרמים דומה לגובאי שאין גבחת (ויש לו 4 סימנים)			✓			למינו
פרט "ללא צורך" (הו"א: ניפול ³) מסקנא (לפי רב אחאי – ראה הערת שוליים 6 למטה) לרבות את שראשו ארוך	רשון ³			✓		✓	סלעם
כלל "ללא צורך" – אושכף (או יוחנא ירושלמית) דומה לניפול (רשון) שיש גבחת (ויש לו 4 סימנים)	יוחנא ירושלמית דומה לרשון שיש לו גבחת			✓		✓	למינהו
רשון ⁴	ניפול ⁴			✓	✓	✓	חרגול
כרספת ושחלנית (או ערצוביא) דומה לרשון (ניפול) שיש לו זנב (ויש לו 4 סימנים)	ערצוביא דומה לניפול שיש לו זנב			✓	✓	✓	למינהו
פרט "ללא צורך" רק אם שמו "חגב" (למעט צרצור שיש לו את 4 הסימנים אך אין שמו "חגב")	גדיאן				✓ ?	✓ ?	חגב
כלל "ללא צורך" ללמד שאין די בשמו "חגב" בלבד – אלא צריך גם את 4 הסימנים	רזבנית דומה לגדיאן שאינו דומים לראשונים במראה אך כן דומה בגבחת/זנב				✓ ?	✓ ?	למינהו
מנין שאף אם ראשו ארוך?: הו"א: בנין אב מארבה, סלעם וחרגול לא ראי זה כראי זה ⁵ הצד השווה שיש להם את 4 הסימנים (המנויים במשנתנו) פירכא (רב אחאי): מה לשלשתם שאין ראשם ארוך? מסקנא (רב אחאי): סלעם מיותר ⁶ ואם אינו ענין לעצמו תנהו ענין למשהו אחר – להביא את שראשו ארוך	רק אם אין ראשו ארוך	האם גם מין שראשו ארוך?					
	כיון שאינו דורש כאן כלל ופרט וכלל לכן צריכים להיות דומה ("בשני צדדים") לארבה, סלעם, חרגול וחגב לכן סלעם אינו מיותר לרבות ראשו ארוך						

¹ אינו דורש כלל ופרט וכלל כשהכלל האחרון אינו דומה לכלל הראשון

כמו כן שהכלל הראשון מצריך רק "אשר לו כרעיים"

ולעומת זה הכללים האחרונים מצריכים ה4 סימנים של חגב.. (המוזכרים במשנתנו)

² רבי ישמעאל סובר שכן דורשים כלל ופרט וכלל גם כשהכלל האחרון אינו דומה לכלל הראשון

³ אותו דבר רק שבקום של דבי רב קוראים לו רשון ובמקום דבי רבי ישמעאל קוראים לו ניפול

⁴ אותו דבר רק שבמקום של דבי רב קוראים לו ניפול ובמקום דבי רבי ישמעאל קוראים לו רשון

⁵ כפי הטבלה למטה (המשקפת חלק מהטבלה למעלה)

		מאפיינים:		מין חגב
זנב?	גבחת?	זנב?	גבחת?	
X	X	X	X	ארבה/למינו
X			✓	סלעם/למיניהם
		✓	✓	חרגול/למיניהם

ארבה (אין גבחת, אין זנב) ↔ חרגול (יש גבחת, יש זנב)

ארבה (אין גבחת) ↔ סלעם (יש גבחת)

חרגול (יש זנב) ↔ סלעם (אין זנב)

⁶ סלעם מיותר כי אפשר ללמוד בצד השווה מארבה וחרגול (ראה הטבלה הקטנה למעלה בהערת שוליים מספר ד5) ואם תאמר ארבה שונה כי אין לו גבחת – הרי חרגול יש לו גבחת, ואם תאמר חרגול שונה כי יש לו זנב – הרי ארבה אין לו זנב

סוגיא - דף 10: - נושא: קשקשים – עוד לא / ישיר אותם

סקירה כללית

מקרים

- אין לו עכשיו ועתיד לגדל
- יש לו ועתיד להשירן כשיעלה מן המים

דין

כשר

סוגיא – דף 10: - נושא: אי אפשר שיש קשקשת בלי סנפיר

סקירה כללית

פירוט למטה

נתון

כל שיש לו קשקשת – יש לו סנפיר
אבל יש אשר יש לו סנפיר ואין לו קשקשת

קושיא

א"כ למה כתוב סנפיר?

תירוץ

יגדיל תורה ויאדיר

מורכב מאד!

דין

שרצי המים **חייבים** סנפיר וקשקשת (עשה ולא תעשה) במקרים הבאים (בנמצאים בגופי מים הבאים):

- בימים ונחלים (מפורש בקרא) → מאפיינים: 1. על פני הקרקע 2. נובעים
- חריצין ונעיצין (דרשה) → מאפיינים: 1. על פני הקרקע 2. נובעים

אבל **אינם** חייבים סנפיר וקשקשת במקרים הבאים:

- בורות שיחין ומערות (דרשה) → מאפיין: 1. על פני הקרקע
- כלים (דרשה) → מאפיין: אין אף מאפיין

מנלן - דרשה

לפי דבי רב:

כלל ופרט וכלל + יתור להתיר

(סובר שבכלל ופרט וכלל – מרבים [לאסור] את אפילו הדומה רק מצד אחד [במקצת] והיינו מרבים לאסור גם בורות שיחין ומערות אבל הייתור מתיר אותו)

לפי דבי רבי ישמעאל:

ריבוי מיעוט וריבוי + יתור להתיר

(בריבוי מיעוט וריבוי – מרבים [לאסור] את אפילו הדומה רק מצד אחד [במקצת] והיינו מרבים לאסור גם בורות שיחין ומערות אבל הייתור מתיר אותו)

הערה

באמת כתוב הפרט אחרי 2 הכללים.

- דבי רב סובר שמטילים את הפרט כאילו כתוב בין 2 הכללים ודורשים כלל ופרט וכלל.
- דבי רב סובר שבנסיבה זו דורשים ריבוי מיעוט וריבוי (במקום כלל פרט וכלל)

ההבדל בין כלל ופרט וכלל לבין ריבוי מיעוט וריבוי:

ריבוי מיעוט וריבוי	כלל ופרט וכלל	
מרבח הכל חוץ מדבר אחד	מרבה רק הדומה לפרט ¹	הדין
ריבוי ומיעוט – המיעוט רק ממעט מה שאינו דומה לפרט – ישנו הדומה לפרט והריבוי האחרון מרבח הכל חוץ ממה שאינו דומה בכלל	2 כלל ופרט – פרט פירושו של הכלל – ישנו רק הפרט עצמו והכלל האחרון מוסיף מה שדומה לפרט	הטעם

¹ יש מחלקת האם מרבים רק הדומה "משני צדדים" (לגמרי) או אפילו הדומה "מצד אחד" (חלקית).

זה תלוי באם סוברים ש"כלל הראשון דוקא" (העיקר) או ש"כלל האחרון דוקא".

- אם סוברים ש"כלל הראשון דוקא", אז מרבים רק את הדומה לפרט משני צדדים (לגמרי), כי מתחילים בכלל ופרט שאין בו רק הפרט ואז הכלל האחרון מוסיף רק קצת (רק הדומה משני הצדדים)
- אם סוברים ש"כלל האחרון דוקא", אז מרבים גם את הדומה "בצד אחד" (במקצת), כי מתחילים עם פרט וכלל שמוסיף הכל ואז הכלל הראשון ממעט רק קצת (רק מה שאינו דומה בכלל אבל נשאר בדומה רק בצד אחד)

² פירוש זה הולך כפי הסוברים "כלל הראשון דוקא" – השיטה הראשונה בהערת שוליים הקודמת.

רקע - 2

בימים ונחלים, (החייבים בסנפיר וקשקשת), יש 2 מאפיינים (על פני הקרקע ונובעים).

יש עוד 3 סוגי גוף מים – אחד מהם יש 2 המאפיינים, אחד יש מאפיין אחד ואחד אין לו אף מאפיין.

הטבלה מפרטת:

נובעים	על פני הקרקע	מאפיינים דומים לימים (לאיסור):
✓	✓	מקרים ימים ונחלים (מפורש שאסור)
✓	✓	חריצין ונעיצין (דומים ב2 צדדים)
	✓	בורות שיחין ומערות (דומים בצד אחד)
		כלים (אינם דומים בכלל)

את זה **תאכלו** מכל אשר **במים** כל אשר לו סנפיר וקשקשת **במים** בימים ובנחלים אותם **תאכלו**.
 וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם.
 ושקץ יהיו לכם מבשרם **לא תאכלו**.

בטבלה למטה מוצגים חלקי הפסוקים (שמצוטטים למעלה) לפי סדר הופעתם בפסוקים.
 כדי להבין את הדרשות יש לעיין לפי המספור (1), (2), וכו').
 לאחר מכן עיין בטבלה שאחריה לפירוט של (3), (4), (5), ו-(7)

דרשות	דרשות:
	<u>חלקי פסוקים</u>
דרשות	
7 מיותר (כי ב-2 כתוב גם "אותם תאכלו") לרבות שתאכל בלי סימנים בבורות שיחין ומערות (בנוסף לכלים – שלומדים מ-5)	את זה תאכלו
3 ¹ "במים" – כלל / ריבוי	מכל אשר במים
4 ¹ "במים" – כלל / ריבוי	כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים
5 ¹ "בימים ובנחלים" – פרט/מיעוט - רק בימים ובנחלים – למעט כלים שמותר בלי סימנים (ואין לומר שבא לאסור עם סימנים בכלים – שהרי לומדים היתר מ-6)	בימים ובנחלים
2 לעבור בעשה	אותם תאכלו
6 ... רק בימים ובנחלים לא תאכלו – למעט כלים שמותר	וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים...
1 לעבור בלא תעשה	לא תאכלו

¹ שמים את הפרט/המיעוט כאילו בין הכללים/הריבויים

מחלקת איך דורשים:

- דבי רב: כלל ופרט וכלל
- דבי רבי ישמעאל: ריבוי ומיעוט וריבוי

פירוט המחלקת בטבלה למטה:

מנין שאסור/מותר: מקרים	דבי רב כלל ופרט וכלל ¹	דבי רבי ישמעאל ריבוי ומיעוט וריבוי ²
ימים ונחלים (אסורים)	(מפורש – עשה ול"ת)	(מפורש – עשה ול"ת)
חריצין ונעיצין (אסורים)	דומים לפרט (ימים) – 2 צדדים – גם שנובעים (בנוסף לשעל גבי קרקע)	→
בורות שיחין ומערות (מותרים)	דומים לפרט (ימים) – רק בצד אחד – (שעל גבי קרקע) ³	דומים למיעוט (ימים) – רק בצד אחד – (שעל גבי קרקע) ⁴
כלים (מותרים)	אינם דומים לפרט מ2 הצדדים (אינם נובעים וגם אינם על הקרקע)	→

¹ כלל וכלל ופרט אבל מטילים את הפרט בין 2 הכללים

² סובר שכשכלל כלל ופרט, דנים בריבוי מיעוט וריבוי

³ לפי השיטה ש"כלל האחרון דוקא" / שמרבים (לאסור) גם את הדומה "בצד אחד" (במקצת)

בכל זאת מתירים בורות (למרות שדומה בצד אחד) – בגלל ייתור של המלה "תאכלו" (בתחילת הפסוק)

⁴ למרות שבריבוי מיעוט וריבוי מרבים (לאסור) גם את הדומה "בצד אחד" (במקצת)

בכל זאת מתירים בורות (למרות שדומה בצד אחד) – בגלל ייתור של המלה "תאכלו" (בתחילת הפסוק)

סוגיא - דף סז. - נושא: [סטיה] בלילה, שפיכת שכר תמרים (מצויים בו תולעים) לתוך כלי שני שיש עליו קיסמים לסיבון

סקירה כללית

פירוט למטה.

רקע

כנ"ל בסוגיא הקודמת, שרץ בתוך מים (או משקה אחר) בתוך כלי או בתוך בור מותרת אבל אם יצא מהמים ו"שרץ בארץ" – אסורה.

רואים מכך שאין בעיה אם שרץ על דופני הכלי/הבור מבפנים (שהרי זה יתכן ובכל זאת מותרת)

והטעם "דהיינו רביתיה" (זהו מקום גידולו ודרכו לצאת מהמים לדופן ולחזור למים)ץ

ד"ן

בלילה אין לשפוך שכר תמרים (מצויים בו תולעים שנבראו בתוכו – ומותרים באכילה כל עוד לא יצאו / לא שרצו "בארץ) לכלי שני שיש עליו קיסמים לסיבון

טעם

מחשש שלא יראה אם תולעים יתעכבו על הקיסמים – ובזה נאסרו מטעם "שורץ על הארץ - ואח"כ יפלו לתוך הכלי

הערה

בלי קסמים אין איסור מצד חשש שרחש על דופני הכלי מבפנים

כמבואר והוכח לעיל ברקע.

סקירה כללית

מקרה

שרץ הנולד ונמצא עדיין בתוך פרי שעדיין מחובר לארץ/לאילן (למעט אם נולד לאחר שנקטף הפרי)

דין

שמואל: אסור

טעם

נחשב "שורץ על הארץ" כיון ששורץ על פרי המחובר לארץ

ראיה

הגמרא מנסה להביא ראיה – אך אינה מוכרחת

סוגיא - דף 20: - נושא: תולעה שנולדה בתוך פרי לאחר שנקטף (שמותרת) ואח"כ קרה מקרים שונים – אסור? (תיקו)

סקירה כללית

פירוט למטה.

פירוט

הצד להתיר	הצד לאסור	צדדים לאסור/להתיר: מקרים
צריכים כולה ממש	מקצתה ככולה	רק מקצתה שרצה
צריכים שריצה/הליכה (ואינה אפילו ראויה לרחוש)	לא צריכים שריצה/הליכה (בכלל)	פרשה מהפרי ומתה בנפילתה (ולא הספיקה לשרוץ על הארץ)
בפועל לא רחשה	(אמנם צריכים שריצה, אך) מספיק שראויה לשרוץ (למרות שבפועל לא רחשה)	לאויר העולם (קלטה בפיו טרם נחתה בארץ)
היינו רביתה	כשורץ על גבי דבר אחר	פרשה לגג תמרה
אינו נחשב דבר אחר	(אפי כאן נחשב) כשורץ על גבי דבר אחר	לגג גרעינה
לא יצא לאויר העולם	שרצה על גוף אחר	ישירות מתמרה לתמרה

סקירה כללית

מקרה

קוקיאני (תולעים הנמצאים בכבד ובריאה)

דין - מסקנא

אסורים

טעם

נכנסו דרך אף – ולכן שרצו בחוץ טרם נכנסו לבהמה

(לא שנולדו בתוך הבהמה ומותר)

סוגיא - דף ז: - נושא: דרני (תולעים הנמצאים בין עור לבשר) – של בהמה / של דג

סקירה כללית

פירוט למטה

מקרה - כללי

דרני (תולעים הנמצאים בין עור לבשר)

תת-מקרה - 1

של בהמה

דין

אסורים

טעם

נחשב אבר מן החי

כיון שגדל מתוך הבהמה

ושחיטת הבהמה לא מועילה לה (להוציא אותה מכלל אבר מן החי) כיון שיש לה חיות לעצמה

תת-מקרה - 1

של דג

דין

מותרים

טעם

דגים אין צריכים שחיטה – רק מיתה

סקירה כללית

הגמרא דורשת מחלקי הפסוק "כל נולך על גחון..."

<<לא נכנס לפרטים>>

סוגיא - דף סז: - נושא: [סטיה] [אגדתא] ליתן דג טהור

סקירה כללית

הגמרא דורשת פסוק באיוב שיש לליתן סנפירים וקשקשים

<<לא נכנס לפרטים>>